

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อำเภอด่านซ้ายหรือเมืองด่านซ้าย จังหวัดเลย มีลักษณะทางภูมิศาสตร์พื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,731.89 ตารางกิโลเมตร สภาพภูมิประเทศโดยทั่วไปประกอบด้วยภูเขาสลับซับซ้อนมีพื้นที่ระหว่างหุบเขาบางแห่งเป็นที่ราบสูงลุ่ม ๆ ดอน ๆ โดยเฉพาะที่ตั้งอำเภอมีภูเขาขนาบอยู่ทั้งสามด้านคือ ด้านทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ซึ่งมีพื้นที่ราบแคบ ยาวไปทางทิศเหนือ และเทือกเขาอยู่ทั้งสองข้างส่วนพื้นที่ทางทิศตะวันออกและทิศใต้ และทิศตะวันตก มีภูเขาสูงมาก ภูเขาส่วนใหญ่เป็นภูเขาดินและภูเขาทราย โดยเฉลี่ยมีพื้นที่ราบประมาณร้อยละ 20 ของพื้นที่ทั้งหมด ตามแนวหุบเขามีที่ราบแคบ ๆ สำหรับทำนา ส่วนตามเชิงเขาเป็นที่ลาดเหมาะแก่การทำไร่ปลูกพืชต่าง ๆ เช่น ข้าวโพด ถั่วลิสง ถั่วแดง ฝ้าย ส่วนที่เป็นไม้ยืนต้น ได้แก่ มะม่วง ลำไย มะขาม เป็นต้น นอกจากนี้เป็นป่าไม้เบญจพรรณ เช่นเดียวกันกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั่วไป (สนอง อุปลา, 2546, หน้า 44)

จากหลักฐานและผลการศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมาของอำเภอด่านซ้ายของนักประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและนักประวัติศาสตร์ไทยหลายคน (ธวัช ปุณ โททก, 2530, หน้า 196-197) ได้อธิบายไว้ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในเมืองด่านซ้ายดั้งเดิม เป็นกลุ่มคนที่อพยพมาจากอาณาจักรล้านช้าง สมัยพ่อขุนบางกลางหาว และพ่อขุนผาเมืองเป็นหัวหน้า โดยอพยพผ่านบ้านห้วยไฮ บ้านห้วยลึก บ้านนาออก บ้านเมืองฮ่า และบ้านเมืองปากลาย หรือผ่านลงมาทางบ้านบ่อแดน (หมู่บ้านเหล่านี้อยู่ในแขวงไชยบุรี ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว) ข้ามแม่น้ำเหืองแล้วเดินทางมาตามลำน้ำหมันจนถึงบริเวณซึ่งเป็นที่ราบกว้างขวาง จึงหยุดพักไพร่พล และตั้งชุมชนปัจจุบันเป็นหมู่บ้านอยู่ในตำบลนาหอ อำเภอด่านซ้าย ต่อจากนั้นพ่อขุนผาเมืองได้ตั้งบ้านด่านขวา (ปัจจุบันเป็นที่นาระหว่างบ้านหัวนาแหลมกับบ้านนาเบ็ย ส่วนพ่อขุนบางกลางหาวได้พาผู้คนข้ามลำน้ำหมันขึ้นไปทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำและตั้งหมู่บ้านขึ้น ซึ่งปัจจุบัน คือ บ้านหนอง หรือบ้านด่านซ้าย และจากหลักฐานที่สาร สารทัศนานันท์ (2534, หน้า 64) ได้ศึกษาและอธิบายไว้ว่า ภายหลังจากที่พ่อขุนทั้งสองได้สร้างเมืองด่านขวา และด่านซ้ายขึ้นแล้วระยะหนึ่ง พ่อขุนผาเมือง ได้พาไพร่พลอพยพไปสร้างเมืองชั่วคราวอีกหลายแห่ง โดยอพยพลงทางใต้ จนในที่สุดก็สร้างเมืองใหม่ขึ้นที่เมืองราดปัจจุบัน

คือ เมืองหล่มเก่า จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนพ่อขุนบางกลางหาวได้อพยพไปตั้งเมืองใหม่ที่เมืองบางยาง หรืออำเภอนครไทย จังหวัดพิษณุโลกในปัจจุบัน ส่วนเมืองด่านซ้ายได้เข้าเมืองใหม่ปกครองสืบต่อกันอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ธวัช ปุณโณทก (2530, หน้า 196-197) ยังอธิบายเพิ่มเติมอีกว่า เมืองด่านซ้ายเป็นชื่อเมืองที่มีความสัมพันธ์กับตำแหน่งที่ตั้งชุมชนและลักษณะทางภูมิศาสตร์ ซึ่งเคยเป็นเมืองหน้าด่านตามแบบแผนการปกครองบ้านเมืองของไทยในสมัยโบราณ ด้วยเหตุผลที่เมืองด่านซ้ายมีอาณาเขตติดต่อกับอาณาจักรล้านช้าง ทำให้มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับอาณาจักรล้านช้างเสมอมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยพระเจ้าไชยจักรพรรดิ เช่นแล้ว กษัตริย์อาณาจักรล้านช้าง ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1981-2023 ได้มีผู้คนในเมืองหลวงพระบางส่วนหนึ่งได้อพยพตามลำน้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนอยู่บนบริเวณปากน้ำเหืองและปากน้ำเลย ต่อมาจึงได้ตั้งเป็นชุมชนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถบบริเวณฝั่งแม่น้ำเหืองในอาณาเขตเมืองด่านซ้าย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ชาวเมืองด่านซ้ายและชาวเมืองเลยจึงมีสำเนียงการพูดเหมือนชาวหลวงพระบาง ซึ่งแตกต่างไปจากสำเนียงพูดของชาวอีสานทั่วไป เช่นเดียวกับ เดิม วิชาญพจนกิจ ได้วิเคราะห์เรื่องเมืองด่านซ้าย

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์เมืองด่านซ้ายจัดเป็นเมืองหนึ่งอยู่ในเขตภาคเหนือมาโดยตลอด จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2433 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าการปกครองแผ่นดินแบ่งเป็นเมืองตามฐานะเมืองเอก เมืองโท เมืองตรี และจัตวา เพื่อให้เมืองใหญ่มีอำนาจควบคุมหัวเมืองน้อย เพราะอยู่ห่างไกลพระเนตรพระกรรณ ประกอบกับในช่วงเวลาดังกล่าวดินแดนอินโดจีนกำลังรุกรานจากประเทศฝรั่งเศสมหาอำนาจล่าเมืองขึ้น ได้เข้ายึดครองประเทศเวียดนามและกัมพูชา พระองค์จึงมีตราสารโปรดเกล้าฯ ให้จัดการบริหารราชการส่วนภูมิภาคขึ้นใหม่ โดยได้รวมหัวเมืองเอก โท ตรี และจัตวาเข้าด้วยกันแล้วจัดแบ่งออกเป็น 4 กองใหญ่ หรือเรียกกันว่า หัวเมืองลาว 4 ฝ่าย ซึ่งประกอบด้วย หัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออก ฝ่ายตะวันออกเฉียงเหนือ ฝ่ายเหนือและฝ่ายกลาง ซึ่งเมืองด่านซ้ายรวมอยู่ในเมืองลาวฝ่ายเหนือด้วย ซึ่งในเอกสารตราตั้งเป็นหนังสือสำคัญที่เจ้ากระทรวงประทับตรา ส่งไปยังเมืองต่าง ๆ เรียกว่า “เมืองด่านซ้าย” ขึ้นกับเมืองหล่มสัก ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2435 ได้มีการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น ออกเป็นมณฑลจึงได้โอนเมืองด่านซ้ายมาขึ้นกับมณฑลพิษณุโลก จนถึงปี พ.ศ. 2450 จึงได้โอนมายังจังหวัดเลย จนกระทั่งในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ได้เกิดกรณีพิพาทระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ทำให้ต้องเสียดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงรวมทั้งเมืองด่านซ้ายให้ฝรั่งเศส จนกระทั่งถึงปี พ.ศ. 2449 ฝรั่งเศสจึงคืนเมืองด่านซ้ายให้แก่ไทย โดยฝ่ายไทยได้ยอมยกเมืองบ่อแดนเมืองแก่นท้าว ซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงช่วงตอนเหนือของแม่น้ำเหืองให้แก่ฝรั่งเศสไป นับจากนั้นเป็นต้นมา เมืองด่านซ้ายก็อยู่ในการปกครองของจังหวัดเลยมาจนถึงปัจจุบัน สามารถกล่าวได้ว่า จากหลักฐานการบอกเล่าเป็นตำนานท้องถิ่นชาวด่านซ้ายได้ถือกำเนิดมาจากชาวพื้นเมืองเชื้อสาย

ไทย – ลาว ซึ่งอพยพมาจากทางเหนือผ่านมาทางล้านช้าง ซึ่งเรียกว่าไทยน้อย มีภาษาเฉพาะตัว และมีประเพณีเฉพาะกลุ่มของตนบางอย่างผูกพันอยู่กับการสร้างเจดีย์ศรีสองรัก ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อเป็นสักขีพยานของสัมพันธไมตรีระหว่างพระไชยเชษฐาธิราชแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต (เวียงจันทน์) กับสมเด็จพระมหาจักรพรรดิแห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งคนพื้นเมืองกลุ่มนี้จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไว้อย่างเคร่งครัด เช่น การไปสักการะเจดีย์ศรีสองรัก การเล่นผีตาโขนในเทศกาลบุญหลวง การติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือภูตผีของบ้านเมือง โดยผ่านเจ้าพ่อกวนเจ้าแม่นางเทียม เป็นสื่อกลางให้ (เดิม วิกาศย์พจนกิจ, 2530, หน้า 347)

ดังนั้น ชาวบ้านช้ายส่วนใหญ่จึงมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมเหมือนกับชนชาติไทยโบราณที่ยึดถือปฏิบัติสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ซึ่ง กาญจนา สวนประดิษฐ์ (2533, หน้า 18) ได้อธิบายถึงความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีเถน (ภาษาท้องถิ่น หมายถึง เทพหรือเทวดา) ที่เชื่อว่าสถิตอยู่บนฟ้าหรือสวรรค์ ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ความเชื่อเกี่ยวกับความฝัน ความเชื่อเกี่ยวกับสภาพบ้านเมืองที่เป็นรัฐอุดมคติเป็นโลกพระศรีอารีย์ ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับผู้อาวุโสที่คอยอบรมสั่งสอนให้บุตรหลานรู้จักบาปบุญคุณโทษ จากความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปหัตถกรรม และพิธีกรรมต่างๆ เกิดขึ้นในอำเภอด่านซ้ายหรือเมืองด่านซ้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีสมโภชและงานนมัสการพระธาตุศรีสองรัก เจ้าพ่อกวนเจ้าแม่นางเทียม การแห่ผีตาโขน และศิลปหัตถกรรมอื่นๆ ที่นำมาใช้ในชีวิตประจำวัน และการแสดง เช่น หน้ากากผีตาโขน เป็นต้น

ประเพณีผีตาโขน ซึ่งชาวบ้านด่านซ้าย ได้ริเริ่มผนวกกับความเชื่อ ความศรัทธาและความผูกพันในองค์พระธาตุศรีสองรัก ซึ่งถือว่าเป็นปูชนียสถานที่สำคัญและเป็นสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์ของชาวเมืองด่านซ้าย จนได้รับขนานนามว่า “ดินแดนแห่งสัจจะและไมตรี” โดยรวมถึงประเพณีการเล่นผีตาโขน (กาญจนา สวนประดิษฐ์, 2533, หน้า 39) การละเล่นผีตาโขนมีมาตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด สันนิษฐานว่าคงเกิดมาพร้อมกับประเพณีบุญหลวง และถือปฏิบัติสืบทอดกันมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้ (สาร สาระทัศนันทน์, 2544, หน้า 17) โดยอธิบายถึงสาเหตุและความเป็นมาของผีตาโขนไว้ 4 ประการ ได้แก่ 1) ผีตามคน จากการบอกเล่าของเจ้าพ่อกวน ในขณะที่เข้าทรงบอกว่า เป็นผีที่ตามคนมาในงานบุญพระเวส (บุญพระเวส หรือบุญมหาชาติ) ต่อมาจึงเขียนเป็นผีตาโขน 2) คนป่า ผีตาโขนเป็นคนป่าเผ่าหนึ่ง (คล้ายผีตองเหลือง) ซึ่งอาศัยอยู่ในเขาวงกต ขณะที่เวสสันดรและพระนางมัทรีได้บวชเป็นดาบสพระองค์ได้แผ่บารมีจนเป็นที่นับถือของคนป่า (ผีตาโขน) เหล่านี้เป็นอย่างยิ่ง เมื่อพระเวสสันดรเสด็จกลับเข้าเมือง คนป่าจึงตามส่งเสด็จด้วย แต่เนื่องจากคนป่ามีความอายน เมื่อเข้าเมืองจึงหาสิ่งปกปิดร่างกาย โดยเฉพาะใบหน้าจึงใช้กาบกลาง

(ส่วนที่ห่อหุ้มตาของไม้ไผ่) เจาะรูที่ตาให้มองเห็นใช้เถาวัลย์ หรือตอกผูกสองข้างรัดศีรษะ ด้านหลังกันหล่น ต่อมาเมื่อมีงานบุญพระเวสจึงมีผู้ทำหน้าที่ทำหน้ากากสวมใส่เข้าขบวนแห่พระเวส แทนคนป่า จึงเรียกว่า ผีตาโขน 3) ผีตาโขน เป็นผีที่มีรูปร่างหน้าตาคล้ายหัวโขนที่ปั้นหรือที่ทำขึ้น ให้นำเกล็ดคนากแล้ว เมื่อมีการละเล่นผีตาโขน ผู้เล่นจะทำหน้ากากผีให้นำเกล็ดคนากแล้วสวมใส่ คล้ายการละเล่นโขน เป็นการสวมหัวโขนรูปผีต่าง ๆ จึงเรียกว่าผีตาโขน และ 4) ผีตาโขน เดิมเรียกการละเล่นนี้ว่า ผีตาขน ต่อมาจึงเพี้ยนเป็น ผีตาโขน

จุดเด่นของประเพณีแห่ผีตาโขนของอำเภอด่านซ้ายที่นำมาแสดงในเทศกาลบุญหลวง จะมีประชาชนแต่งตัวเป็นผี สวมหน้ากากที่ทำมาจากหวดหนึ่งข้างเหนียว พันขึ้นเป็นหมวกแล้วนำมาเย็บติดกับโขนของก้านมะพร้าว แต่งแต้มด้วยสี เจาะตาสองข้างแต่งงมูกให้ยาวเหมือนงวงช้าง เสื้อผ้า ทำด้วยเศษวัสดุต่าง ๆ ที่เอวแขวนกระดิ่งกระโถ่ง มีเสียงดังเมื่อก้าวเดิน มือถืออาวุธทำด้วยไม้จ้าว ทำเป็นรูปดาบหรือไม้คล้ายเครื่องเพศชาย ตรงปลายทาสีแดง เพื่อเป็นจุดเด่นให้เกิดความสนใจยิ่งขึ้น (อุคม บัวศรี, 2540, หน้า 130-131) โดยมีจุดประสงค์ของการเล่นผีตาโขนที่สำคัญ คือ 1) เล่นเพราะเป็นประเพณี และเป็นการเล่นเพื่อถวายเจ้านาย (ผีบรรพบุรุษที่เคยมีอำนาจสูงสุดในเมืองด่านซ้าย) เนื่องจากชาวบ้านเชื่อว่าการเล่นผีตาโขนเป็นความประสงค์ของเจ้านาย หากไม่ปฏิบัติตามก็จะถือว่าเป็นการผิดประเพณี และจะทำให้เจ้านายไม่พอใจ ซึ่งจะทำให้เกิดความเดือดร้อนและเกิดภัยพิบัติต่าง ๆ แก่สังคมได้ 2) เล่นเพื่อเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าเมือง 3) เล่นเพื่อเป็นการแห่บั้งไฟและเพื่อขอฝน 4) เล่นเพื่อความสนุกเพลิดเพลิน มีการเล่นกระเช้าเข้าเหย้าประชาชนทั่วไปและเด็ก ๆ ให้เกิดความกลัวเป็นที่สนุกสนาน โดยเฉพาะเด็กวัยรุ่นนั้นอาจมีความอายในการแสดงการละเล่นต่าง ๆ เมื่อสวมหน้ากากแล้วจะไม่มีใครดูได้ จึงกล้าที่จะแสดงออกได้อย่างเต็มที่ และ 5) เล่นเพื่อขอฝนของ (ขอรับบริจาค) โดยที่ในสมัยก่อนการคมนาคมลำบากเมื่อมีการจัดงานประเพณีบุญหลวง จะมีประชาชนจากถิ่นอื่นมาร่วมในงานด้วย ฉะนั้นเจ้าภาพจะต้องเตรียมอาหาร หมากพลู เหล้ายา ไว้คอยต้อนรับแขกที่จะมาในงาน จึงต้องมีการออกไปขอรับบริจาคสิ่งของเหล่านี้มาไว้ที่วัดหรือคุ้มบ้านของเจ้าภาพ แต่เนื่องจากผู้ที่ออกไปขอรับบริจาคอาจจะเกิดความอาย ซึ่งโดยเฉพาะพวกวัยรุ่นจึงได้แต่งตัวสวมหน้ากากผีตาโขนออกไปขอรับบริจาค จากความเชื่อของชาวอำเภอด่านซ้ายดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ต่อมาได้พัฒนามาเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นหรือวิถีชีวิตของชาวอำเภอด่านซ้าย จนในที่สุดได้กลายเป็นศิลปวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงไปสู่การประดิษฐ์เครื่องมือ เครื่องใช้ในครัวเรือน และชุดการละเล่นประกอบการแสดงในเทศกาลที่สำคัญของท้องถิ่นจนพัฒนาเป็นอาชีพหนึ่งของประชาชนในชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยตราบเท่าปัจจุบัน

ต่อมาในปี พ.ศ.2531 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยซึ่งประสบความสำเร็จในการรณรงค์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเป็นปีทองของการท่องเที่ยว ได้ดำเนินตามนโยบายของรัฐบาลให้ทุกจังหวัด

ส่งเสริมขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดให้มีประเพณีแห่ผีตาโขน นับตั้งแต่นั้นมาจึงทำให้ประเพณีแห่ผีตาโขนของอำเภอด่านซ้ายเป็นที่รู้จักของสังคมมากขึ้น มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเดินทางเข้ามาชมพิธีแห่ผีตาโขนในประเพณีบุญหลวง ในอำเภอด่านซ้ายเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมารูปแบบการจัดงานประเพณีแห่ผีตาโขนมีการเปลี่ยนแปลง ในหลาย ๆ ด้าน เช่น รูปแบบของขบวนแห่และกิจกรรมต่าง ๆ ผลจากการเปลี่ยนแปลงได้ส่งผล ให้คุณค่าทางงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนเปลี่ยนแปลงและความภาคภูมิใจ ในความงามทางศิลปะก็ลดน้อยถอยลงเช่นเดียวกัน (กาญจนา สวนประดิษฐ์ 2533, หน้า 162-165) นักวิชาการและสถาบันการศึกษาในระดับท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชน ให้ความสนใจที่จะทำการพัฒนาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพเกี่ยวกับงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ให้คงคุณค่างานศิลปหัตถกรรมและคุณค่าทางเศรษฐกิจให้ขยายตัวมากขึ้น โดยใช้วัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นฐานสำคัญต่อการพัฒนา เพื่อให้เกิดความยั่งยืนและความสมดุลต่อไป

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะเป็นอาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏเลยจึงมีความสนใจ ที่จะศึกษาปัญหาและแสวงหายุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางหรือยุทธศาสตร์การพัฒนา ความรู้ความสามารถ และทักษะในงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนให้คงคุณค่า ทางด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการพัฒนาชุมชนโดยการส่งเสริมอาชีพเสริมในงานศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์และสร้างความยั่งยืนในวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1.2.1 เพื่อศึกษาปัญหาการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.2.2 เพื่อสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.2.3 เพื่อทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.3 คำถามของการวิจัย

1.3.1 การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย มีปัญหาและอุปสรรคอะไร

1.3.2 การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย ควรมียุทธศาสตร์อย่างไร

1.3.3 จะใช้วิธีการทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้ายอย่างไร

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ครั้งนี้ได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่ในเขตเทศบาลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย และแบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ซึ่งดำเนินการวิจัยในระหว่างเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2548 ถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2549

ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาปัญหาการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและร่วมกับประชากรกลุ่มเป้าหมายประชุมระดมสมอง เพื่อระบุปัญหาจากการพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน

ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยกำหนดประชากรจากตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความรู้ ความสามารถ และทักษะในด้านงานศิลปหัตถกรรมและอาชีพศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนในเขตเทศบาลตำบลด่านซ้าย จำนวน 25 คน ได้แก่

- 1) ผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน จำนวน 5 คน
- 2) ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน จำนวน 5 คน
- 3) ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน จำนวน 5 คน
- 4) ผู้บริหารหรือนักพัฒนาในท้องถิ่น จำนวน 5 คน
- 5) นักวิชาการทางด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน จำนวน 5 คน

ระยะที่ 2 การสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขน
ของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ขอบเขตด้านเนื้อหา ประชุมระดมสมองพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรม
การประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขนของชุมชน อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ขอบเขตด้านประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยการกำหนดประชากรจากตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ
ที่มีความรู้ความสามารถและทักษะในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขนในเขตชุมชน
อำเภอด่านซ้าย จำนวน 50 คน ได้แก่

- 1) ผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขน จำนวน 10 คน
- 2) ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขน จำนวน
10 คน
- 3) ประชาชนชาวบ้านที่มีความรู้ในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขน
จำนวน 10 คน
- 4) ผู้บริหารในอำเภอด่านซ้าย จำนวน 10 คน
- 5) นักวิชาการทางด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขน จำนวน
10 คน

ระยะที่ 3 การทดสอบและประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรม
การประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

ขอบเขตด้านเนื้อหา โดยแบ่งเนื้อหาในการวิจัยออกเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ทดลองใช้ยุทธศาสตร์ โดยให้ครอบคลุมยุทธศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นทั้ง
3 ยุทธศาสตร์ 8 แผนงานและ 14 โครงการ

ขั้นตอนที่ 2 ประเมินผลสัมฤทธิ์ของยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์
หน้ากาผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย โดยใช้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
และการปฏิบัติแบบสัมภาษณ์และแบบสังเกต เป็นเครื่องมือในการประเมินผล

ประชากรกลุ่มเป้าหมาย โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

- 1) ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชน จำนวน 3 คน
- 2) ผู้ผลิตงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขนในเขตชุมชนอำเภอด่านซ้าย
จังหวัดเลย จำนวน 10 คน
- 3) ผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากาผีตาโขนในเขต
ชุมชนอำเภอด่านซ้าย จำนวน 10 คน

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเรื่องยุทธศาสตร์การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน
ของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย

1.5.1 ยุทธศาสตร์ หมายถึง วิธีการหรือแนวทางที่จะทำให้การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน
การบริหารหรือการพัฒนาชุมชนมีการดำรงชีวิตทางด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การเมือง
เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น

1.5.2 การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่ส่งเสริมให้ประชาชนในชุมชนได้ร่วมกัน
แลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวคิดประสบการณ์และทักษะเพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน
วิถีชีวิตของคนในชุมชน มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

1.5.3 ปัญหาการพัฒนา หมายถึง ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดจากระดับความรู้ความสามารถ
เจตคติหรือความตระหนัก ทักษะของผู้ผลิตและผู้จำหน่ายของประชาชนในเขตชุมชนอำเภอด่านซ้าย
ยังมีมาตรฐานต่ำ อันเกิดจากการขาดการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาในด้านงานศิลปหัตถกรรม
การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนของชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ใน 5 ด้าน ซึ่งได้แก่

- 1) ด้านรูปแบบหน้ากากผีตาโขน
- 2) ด้านองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะ
- 3) ด้านวัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือประดิษฐ์
- 4) ด้านการตลาด
- 5) ด้านเงินทุน

1.5.4 ยุทธศาสตร์การพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหารหรือผู้นำ นำวิธีการหรือ
แนวทางส่งเสริมให้ประชาชนหรือผู้ผลิตและผู้จำหน่ายผลิตภัณฑ์มีความรู้ความสามารถ เจตคติ
และทักษะในงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนใน 5 ด้าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ
ซึ่งได้แก่

- 1) ความสามารถในการพัฒนารูปแบบหน้ากากผีตาโขนที่เป็นเอกลักษณ์ของ
ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นของอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- 2) ความสามารถในการนำองค์ความรู้หรือเทคนิควิธีทางศิลปะไปประดิษฐ์
หน้ากากผีตาโขน เพื่อให้กลมกลืนกับบริบทวิถีชีวิตชาวอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย
- 3) ความสามารถในการใช้วัสดุอุปกรณ์และเครื่องมือประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน
ที่มีอยู่ในและนอกชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล
โดยไม่กระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม

4) ความสามารถในการพัฒนาการตลาดเพื่อจำหน่ายผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรม การประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ในและนอกเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพิ่มขึ้น

5) ความสามารถในการระดมทุนหรืองบประมาณสนับสนุนการผลิตและจำหน่าย ผลิตภัณฑ์งานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน ในและนอกเขตอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยเพิ่มขึ้น

1.5.5 ชุมชนอำเภอด่านซ้าย หมายถึง หมู่บ้านหรือชุมชนของประชาชนที่ตั้งถิ่นฐาน อยู่เขตชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย เพื่อประกอบกิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขนร่วมกัน

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

1.6.1 ได้ข้อมูลของปัญหาและอุปสรรคการพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน

1.6.2 ได้ยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย ในด้านการผลิตงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน

1.6.3 ได้ผลสัมฤทธิ์จากการประเมินผลของยุทธศาสตร์การพัฒนาชุมชนอำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลยในด้านงานศิลปหัตถกรรมการประดิษฐ์หน้ากากผีตาโขน

1.6.4 สามารถนำผลของการวิจัยไปใช้เป็นสารสนเทศในการวางแผนพัฒนาและอ้างอิงในงานวิชาการหรืองานวิจัยได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย